

कृषि तंत्रनिकेतन सुधारित अभ्यासक्रम
प्रथम वर्ष
विषय :- कृषि विस्तार व ग्रामीण कृषि विकास योजना
बौद्धिक

गुण :- १००

तासिका :- ५५

१.	कृषि विस्तार व्याख्या, महत्व, प्रकार व फरक	०३
२.	कृषि विस्तार शिक्षण व्याख्या, उद्दिष्टे, व्याप्ती, कृषि विस्ताराची मुलतत्त्वे, कृषि विस्तार शिक्षण व ग्रामीण कृषि विकास योजना यांचा संबंध औपचारिक व अनौपचारिक	०३
३.	विस्तार शिक्षण पध्दती : व्याख्या, महत्व, वर्गीकरण	०३
४.	वैयक्तीक संपर्क : शेतावर व घरी भेट, दुरध्वनीवर चर्चा, वैयक्तीक पत्र, कार्यालयीन भेटी	०२
५.	गट संपर्क : सभा, प्रत्यक्षिके, शैक्षणिक सहल, गटचर्चा.	०२
६.	समूह संपर्क : शेतकरी मेळावे, कृषिदिन, प्रदर्शन, रेडिओ, दुरदर्शन, सभा	०२
७.	शेतीविषयक वाडमय : घडीपत्रिका, परिपत्र, पुस्तिका, भितीपत्रक, तक्ते, आलेख, बातमी, नमुने, छायाचित्र	०२
८.	दृकश्राव्य साधने : रेडिओ, दुरदर्शन, टेपरेकॉर्डर, चलचित्रपट, स्लाईड प्राजेक्टर, ओव्हरहेड प्रोजेक्टर, व्हिडीओ कॅसेट रेकॉर्डर, नाटक, तमाशा, कीर्तन	०४
९.	विस्तार कार्यकर्ता : व्याख्या, गुण, कर्तव्ये व प्रकार	०२
१०.	कार्यक्रम आखणी : व्याख्या, तत्त्वे, पायऱ्या व फायदे, आवश्यकता	०२
११.	मुल्यांकन : व्याख्या, फायदे, पातळी, प्रकार, उद्देश.	०२
१२.	कृषि विस्तार नियंत्रण : भारतातील कृषि विस्तार पध्दती अ) केंद्रीय कृषि मंत्रालय व राज्य कृषि विभाग ब) केंद्रीय ग्रामीण विकास मंत्रालय व राज्य ग्रामीण विकास विभाग क) भारतीय कृषि अनुसंधान परिषदेची विस्तार शिक्षण पध्दती ड) स्वयंसेवी संस्थाद्वारे कृषि विस्तार कार्यक्रम / उपक्रम	०२

१३.	एक खिडकी योजना : पथदर्शक प्रात्यक्षिका कार्यक्रम	०२
१४.	महत्वाची शेतीविषयक कायदे : बि-बियाणे कायदा, रासायनिक खत नियंत्रण कायदा, किटकनाशक कायदा, जंगल कायदा, तुकडेबंदी व तुकडे लिज कायदा	०५
१५.	सामाजिक सर्वेक्षण : सहभागी ग्रामीण समेक्षण (पी.आर.अे) पध्दतीचा अवलंब व्याख्या, महत्त्व, उद्देश आणि त्याच्या विविध पध्दती	०५
१६.	प्रशिक्षण : व्याख्या, महत्त्व, पध्दती व प्रकार	०२
१७.	ग्रामीण कृषि विकास योजना :	१२
	१. राष्ट्रीय पिक विमा योजना	
	२. राष्ट्रीय कृषि विकास योजना	
	३. राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियान	
	४. राष्ट्रीय बागवाणी बोर्ड	
	५. राष्ट्रीय पाणलोट विकास कार्यक्रम	
	६. राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान	
	७. मृद व जलसंधारण कार्यक्रम	
	८. महात्मा गांधी रोजगार हमी योजना	

कृषि तंत्रनिकेतन सुधारित अभ्यासक्रम
प्रथम वर्ष
विषय :- कृषि विस्तार व ग्रामिण कृषि विकास योजना
प्रात्यक्षिक

गुण :- ५०

तासिका :- २०

कृषि विस्तार व माहिती तंत्रज्ञान

१.	विस्तार शिक्षण पध्दती : व्याख्या व विस्तार शिक्षण पध्दतीचे वर्गीकरण	०२
२.	वैयक्तिक संपर्क : शेतावर अथवा घरी भेट, वैयक्तिक पत्र, दुरध्वनीवर चर्चा, कार्यालयास भेट.	०२
३.	गट संपर्क : गटचर्चा, प्रात्यक्षिक (कृती व परिणाम), शैक्षणिक सहल	०३
४.	समूह संपर्क : प्रदर्शन, मेळावा, दृकश्राव्य, फलक	०२
५.	साधने : तक्ते, आलेख, भिक्तीपत्रक, परिपत्रक, घडीपत्रिका, प्रतिकृती, बातमी करणे, मसूदा स्क्रिप्ट तयार करणे, कॅमेरा, मुव्ही कॅमेरा, डिजीटल कॅमेरा, लॅपटॉप, चलचित्रपट, रेडिओ, दुरदर्शन, एल. सी. डी. प्रोजेक्टर माहिती कार्य व उपयोग	०७
६.	सर्वेक्षण : सहभागी ग्रामीण समिक्षण (पी. आर. अे) पध्दतीद्वारे ग्रामीण भागाचा सर्व्हे	०४

----X----

कृषि तंत्रनिकेतन सुधारित अभ्यासक्रम

प्रथम वर्ष

विषय:- कृषि विस्तार व ग्रामीण कृषि विकास योजना

गुण :- १००

तासिका:- ५५

पुर्वीच्या पुस्तकाचे नाव:- ग्रामीण समाजशास्त्र, कृषि विस्तार व माहिती तंत्रज्ञान

नवीन अभ्यासक्रमाप्रमाणे पुस्तकाचे नाव:- कृषि विस्तार व ग्रामीण कृषि विकास योजना

सध्याच्या प्रचलित पुस्तकामध्ये करावयाचे बदल

अ. क्र.	पुस्तकाचे नाव	अभ्यासक्रम (धडा)	पान नं.	शेरा
१.	ग्रामीण समाजशास्त्र, कृषि विस्तार व माहिती तंत्रज्ञान	'अ' ग्रामीण समाजशास्त्र (संपुर्ण अ भाग)	१ ते ७८	वगळण्यात यावा.
२.	ग्रामीण समाजशास्त्र, कृषि विस्तार व माहिती तंत्रज्ञान	'क' माहिती तंत्रज्ञान (संपुर्ण क भाग)	१५७ ते १६२	वगळण्यात यावा.
३.	ग्रामीण समाजशास्त्र, कृषि विस्तार व माहिती तंत्रज्ञान	संदर्भ सुची	१६२	संदर्भ क्र. १,२,३ वगळण्यात यावेत व सोबत जोडल्याप्रमाणे संदर्भसुची समाविष्ट करावी.

कृषि तंत्रनिकेतन सुधारित अभ्यासक्रम

प्रथम वर्ष

विषय:- कृषि विस्तार व ग्रामीण कृषि विकास योजना

गुण :- १००

तासिका:- ५५

संदर्भसूची

१. महाराष्ट्र शासन - कृषी विभाग, कृषि मार्गदर्शिका, (२००५-२००६), विभागीय कृषि सह संचालक, कोल्हापुर विभाग, कोल्हापुर.
२. विस्तार कार्यकर्त्यांसाठी मार्गदर्शक - कृष्णराव कदम.
३. Extension Education - Dr. A. A. Reddy, Shree Laxmi Press, Bapatla
४. Extension, Communication and Management - G. L. Ray, Naya Prokash, Calcutta
५. असा हा महाराष्ट्र - K' Sagar Publications, Pune
६. कलाशाखा घटक - K' Sagar Publications, Pune
७. राज्यस्तरीय खरीप आढावा बैठक - २०११
८. शेतकरी मासिक - ऑगस्ट - २०११

-----X-----